

Malakologen («Konchyliologen»)

O. A. L. Mørch (1828-1878)

Et biografisk bidrag
med nogle geologi-historiske bemærkninger

af

AXEL GARBOE

Abstract

The malacologist ("Conchyliologist") OTTO ANDREAS LOWSON MØRCH, Ph. D. of Copenhagen (Zoological Museum of the University) was born in 1828 and died already 1878 in Nice from a severe tuberculosis of the lungs. His life-work lies mainly in the area of systematic malacology; for bibliography see JONAS COLLIN (13) and H. SCHLESCH (23). Also as a paleontologist OTTO MØRCH has cooperated with the geologists of his time, especially with professor FR. JOHNSTRUP (Tertiary and Cretaceous Sediments in Denmark and Iceland). A great monography of the fossils from the Cragformation of Iceland was left unfinished, when MØRCH died.

Under arbejde med geologiens historie kan man gang på gang gribe sig i at spørge sig selv: »Hvordan var egentlig de mænd eller kvinder, hvis livs resultater man møder?« De er forlængst døde, og navnet alene fremkalder ikke noget billede. Måske eksisterer der et *portræt*; men selv dette siger ikke altid ret meget, og »de døde rider hurtigt«. Hvor mange er der, allerede nu, der har en personlig erindring om f. eks. selv så markante geologskikkelser som botanikeren N. HARTZ (1867—1937) eller K. J. V. STEENSTRUP (1842—1913), grønlandsfareren, og deres samtidige? For den efterslægt, der kender disse mænds videnskabelige indsats, giver navnet ikke et billede af, hvordan disse mænd var.

Lidt nærmere kommer man de forudgangne, hvis man støder på *breve* eller andre skriftlige efterladenskaber fra dem, hvori de åbner døren på klem ind til sig selv. Den 20. maj 1841 sendte sandflugtskommisæreren C. C. ANDRESEN (1812—1870) (1) et langt og meget personligt brev til professor FØRCHHAMMER. I den barske versterhavsegne ved Agger sad den tungsindige ANDRESEN, den første, der har givet en omfattende videnskabelig fremstilling af klitterne (2), en ensom mand, der bittert savnede venner. Nu mødte han professor FØRCHHAMMER, der af regeringen var udsendt for at afgive et skøn over forholdene på Aggertangen efter stormfloden den 7.—8. januar 1839. I en personligt meget vanskelig situation har

C. C. ANDRESEN dristet sig til at rådføre sig med den københavnske professor og fandt hos denne mand »den aabne og oprigtige Deltagelse . . . en Deltagelse, der mere var som en Faders end enten en Lærers eller Vens.« (3) Et brev som dette siger meget til forståelse både af brevskriverens og af modtagerens personlighed.

Eller man støder en dag i Mineralogisk Museums samlinger på *etiketter fra de gamle samlinger*, der i tidernes løb er gået op i den nuværende samling. Det guldene papir med den gotiske, tit vanskeligt læselige skrift kan være ganske upersonligt, men ind imellem kan der så stå en bemærkning, der viser den tidligere ejers glæde over stykkets skønhed eller sjældenhed, og med eet rykker man disse mænd, måske en MORTEN THRANE BRÜNICHE (1737—1827), måske en GREGERS WAD (1755—1832), meget nærmere i fælles glæde over en smuk krystal eller lignende.

Ved siden af de store navne og måske stillet i skygge af dem møder man i geologiens historie en række andre navne på mennesker, hvis livsskæbne fængsler en — måske fordi den blev en grå hverdagsskæbne som docent HOFF'S (1822—1882) (4), eller måske fordi der er noget gådefuldt ved dem som VARGAS BEDEMAR (1770—1847), Kong CHRISTIAN VIIIs hjælper i hans »particulair mineralieabinet«; den dag i dag er VARGAS BEDEMAR'S identitet et problem (5), som melder sig for tanken, hver gang man ser etiketter med hans letkendelige håndskrift i Mineralogisk Museums samling.

Måske kan der også være noget *eventyrligt* ved nogle af disse mænd, hvis navne man møder i museets samlinger og arkiv (6). Det var således ikke sunget for den polytekniske kandidat JØRGEN CHRISTIAN SCHYTHE'S (1814—1877) vugge, at han, der i 1839 blev udsendt sammen med JAPETUS STEENSTRUP på en »geognostisk« undersøgelsesrejse til Island, skulle ende sine dage i Syd-Amerika, en tid (1853—1865) som guvernør på Ildlandet (7). Men museet i København glemte han ikke. Fra Chile sendte SCHYTHE guld i kvarts til universitetssamlingen (1868) (8).

Dermed tangeres spørgsmålet om *samlere til museet* — et helt stort kapitel for sig af geologiens historie i Danmark, fyldt af spørgsmål, som det ville være fristende at forfølge videre. Hvem var f. eksempel den NICOLINE WEYWADT, som sidst i forrige århundrede levede på en fattig islandsk gård ved Teigarhorn og samlede de smukke Zeoliter til museet? Hun skaffede sig derved en lille, åbenbart hårdt tiltrængt indtægt, hvorom man kan læse i hendes breve (9), der ledsagede mineralforsendelserne. Og hvem var egentlig — for blot at nævne endnu et navn — den PEDER CLAUSEN, der i 1831 sendte en mineralsamling til CHRISTIAN VIII, ledsaget af en sirligt skrevet fortegnelse (10). Ja, man ved jo nok, at det var den brasilianske eventyrer PEDRO CLAUDIO eller PEDRO DINAMARQUEZ, der i 1835 på afgørende måde krydsede P. W. LUNDS vej, så at denne blev huleforsker og palæontolog (6), og at PEDER CLAUSEN yndede at omgive sig med en vis videnskabelig nimbus: »Membre de l'Institut brésilien, de la Société géologique de France, de la Société Cuvierienne osv. osv. (11). Men ikke så lidt af en svindler var nok alligevel denne mand, og hvem var han egentlig? Hvordan blev han den, han var?

Fig. 1. O. A. L. MØRCH (1828–1878). Litografi af I. W. TEGNER
(efter JONAS COLLIN) (13)

I alle de her antydede tilfælde, der let kunne forøges med adskillige andre, er det den personlige side af sagen — *livshistorien* — der trænger sig frem i forgrunden. Man stilles her bl. a. overfor et problem, der kan udtrykkes således: »Selv om man kan hævde, at i Videnskabens Historie er det udførte Forskerværk det vigtigste og Mennesket, som udførte det, forsåvidt ligegyldigt, bliver det trods alt et Spørgsmål, om ikke snarere det, Forskeren blev til under sit Arbejde og i sit Livs skiftende Tildragelser, er det egentlige og blivende, medens Arbejdet, der udførtes i Videnskabens Tjeneste, er det vigende.« (12)

Når der nu skal standses ved en dansk naturforsker, hvis navn man møder i geologiens historie, bliver det derfor ikke i første række et forsøg på at skildre og vurdere hans videnskabelige indsats i dens enkeltheder, men det bliver et bidrag til at kaste lidt lys over en naturforskerskabne, en livshistorie, som er glemt af de fleste.

Det er så heldigt, at man som grundlag for en skildring af MØRCH har en biografi (13), skrevet af en af hans fagfæller og nærmeste venner, zoologen JONAS COLLIN (1840—1905). I sit hjem, det velstillede og kultiverede etatsråd COLLIN'ske hus, der som bekendt har spillet en afgørende rolle i H. C. ANDERSENS liv, havde den unge COLLIN lært at prøve på at være noget for dem, der — som H. C. ANDERSEN skriver (14) — trængte til at »hjælpes og bæres et Stykke frem paa Livets trange Veie«. Da han så på det fælles studiums område kom i forbindelse med O. A. L. MØRCH, blev det ikke blot til et samarbejde, men til et venskab, der gav sig håndgribelige udtryk i økonomisk støtte, da den fattige »konchyliolog« blev angrebet af lungetuberkulose (blev »brystsvag«) og trængte til ophold i Sydeuropas milde klima. JONAS COLLIN's biografi af MØRCH lader sig imidlertid supplere gennem arkivalier, der opbevares i Det kongelige Bibliotek i København og i Universitetets Zoologiske Museums arkiv. Jeg benytter lejligheden til at takke professor RAGNAR SPÆRCK for tilladelsen til at benytte disse sidstnævnte arkivalier.

OTTO ANDREAS LOWSON MØRCH blev født den 17. maj 1828 i Lund, hvor hans fader OTTO JOSIAS NICOLAI MØRCH (1799—1842) dengang var gartner ved Universitetets botaniske have; hans moder var af svensk familie. Slægten MØRCH var igennem 300 år en norrøjsk præsteslægt. I 1829 blev O. J. N. MØRCH gartner ved det københavnske Universitets Botaniske Have ved Charlottenborg (15), hvor han virkede til sin død i 1842 og udfoldede et flittigt havebrugs-forfatterskab. Et maleri på Botanisk Museum (15) viser universitetsgartner MØRCH's fine, lidt sarte ansigtstræk. Han var en videnskabeligt interesseret mand, der havde rejst meget og ønskede, at sønnen OTTO skulle studere naturvidenskab. Hans egen interesse for naturvidenskab gav sig bl. a. udtryk i, at han var iblandt de »constituerende medlemmer«, da *Naturhistorisk Forening* dannedes d. 12. oktober 1833 (15a). »Student MØRCH« blev medlem i 1846 (15a). Allerede som dreng fulgte OTTO MØRCH sin fader til forelæsninger hos professorerne SCHOUW (botanik), ESCHRICHT (zoologi) og FORCHHAMMER (geologi), og allerede som 11-årig havde han en forholdsvis betydelig samling af naturalier, især konchylier, hvorom hans interesse mere og mere sam-

lede sig (13). OTTO MØRCH blev malakologisk *samler*. Hans skoleuddannelse var noget spredt, og han nåede aldrig at blive student, dels fordi hans faders død i 1842 vanskeliggjorde det for den 14-årige at fortsætte skolegangen, og især fordi en øjensygdom, der forårsagede stærk nærsynethed, lagde sig hindrende i vejen.

OTTO MØRCH's faders død som kun 43-årig forandrede familiens i forvejen ikke altfor velstillede livsvilkår i meget høj grad. Enken slog sig igennem med en blomsterforretning, noget dengang nyt (16a). Sønnen OTTO ophørte med sin skolegang, og den 13 år yngre søn, J. W. MØRCH (16), kunne der ikke blive råd til at lade studere. Han, der ved faderens død kun var 1 år gammel, kom senere i postvæsenets tjeneste og døde i 1917 som overpostmester i København. Det er ejendommeligt at lægge mærke til, at der også hos J. W. MØRCH gjorde sig en samlertrang gældende; hans samlinger til Post- og Telegrafvæsenets historie danner grundstammen i *Dansk Post- og Telegrafmuseum i København*. På sit felt har han ligesom broderen OTTO været en dygtighed, men særpræget.

I 1844 blev den kun 16-årige OTTO MØRCH assistent (amanuensis) hos Dr. HENRICH BECK (1799—1863), der var inspektør ved Kronprins CHRISTIAN FREDERIK's (den senere Kong CHRISTIAN VIII's) »particulair Conchyliocabinet«. Når det blev netop her, den unge OTTO MØRCH fandt beskæftigelse inden for sin centrale interesses, malakologiens, område, kan det måske sættes i forbindelse med, at Dr. BECK var gartnerens søn fra Aalborg, OTTO MØRCH's slægts hjemegn. Virksomheden hos HENRICH BECK i »det particulair Conchyliocabinet« blev imidlertid en skuffelse. BECK var ganske vist en dygtig videnskabsmand — eller havde engang været det. Hans »*Notes on the Geology of Denmark*« (1835), der kun kendes fra et referat, som oplæstes af CHARLES LYELL ved *Geological Society's* møde i London den 16. december 1835 (17), sikrer BECK en hæderfuld plads i dansk geologis historie og gør året 1835, da også G. FORCHHAMMER's »*Danmarks geognostiske Forhold, forsaavidt som de ere afhængige af Dannelser, der ere sluttede, fremstillede i et Indbydelsesskrift i Reformationsfesten den 14de Novbr. 1835*« udkom, til et mærkeår i dansk geologisk forsknings historie. Store forventninger stillede man både i Danmark og i udlandet til det værk, *Gæa danica*, hvori BECK ville bearbejde forsteningerne fra danske sedimenter. Men værket kom aldrig, og i det hele taget gik Dr. BECK mere og mere istå under indflydelse af en nervøs lidelse. Han blev vanskelig at omgås og forsømte både CHRISTIAN VIII's samling og sin virksomhed i *Det kongelige naturhistoriske Museum* i Stormgade i den grad, at kun Kong CHRISTIAN VIII's bevågenhed lod ham forblive i sin stilling; da kongen var død i 1848, måtte BECK tage sin afsked. De mange år, til han døde i 1863, levede han i Sorø, lidt bitter over andres formentlige tilnærmelse sig hans resultater — og glad ved sin romtoddy (18). En tragisk skæbne, som fortjener en udførligere belysning.

Det kan ikke undre, at dr. BECK og OTTO MØRCH ikke kunne samstemme. I 1847 skiltes deres veje, idet professor zoologiæ Japetus Steenstrup knyttede MØRCH til Universitetsmuseet i Nørregade i en meget beskedet og dårligt lønnet assistentstilling, der blev MØRCH's stilling for hele livet.

Hans foresatte var klar over MØRCH's dårlige lønningsforhold. I februar 1854 udtalte (18a) JAPETUS STEENSTRUP og G. FORCHHAMMER, at »Hr. MØRCH ikke har det tarveligste Udkomme af det kun lidet tilstrækkelige Honorar, Museerne kunne betale ham for de Arbejder, han udfører for dem, og til hvilke hans usædvanlige specielle Kjendskab til Bløddyrenes Afdeling gjør ham saa skikket«; udtalelsen fremkom i anledning af, at MØRCH søgte om en bevilling på 300 Rdlr. »for derved at blive sat istand til at anvende sin Tid i indeværende Aar paa conchyliologiske Arbejder, han har paataget sig at udarbejde« (ØRSTED's bløddyr fra Centralamerika og inspektør MØLLER's samlinger fra Grønland). I virkeligheden er der også i dette en vis tragik, idet — som fremhævet af OTTO MØRCH's broder i et brev (27. marts 1878) til JONAS COLLIN (19) — MØRCH hele sit liv var i en meget afhængig stilling, endskønt en fremtrædende egenskab hos ham netop var »en indtil Særhed drevne Uafhængighedsfølelse«. Dette forhold har sikkert gjort sit til at drive MØRCH mere og mere over i en særhed og indesluttethed, der kun blev overvundet i samvær med meget gode venner som zoologen JONAS COLLIN. MØRCH blev mere og mere af mange betragtet som en særling, »men de Færreste vidste, hvad der boede indenfor hans ydre Form, og endnu Færre kunde see bort fra det ofte Besynderlige i hans Optræden«. (20) Når han lod sit egentlige væsen bryde frem af sit skjul, var det, »som man i saadanne sjeldne Øieblikke saae af hans Indre, varmt og velgjørende«, skriver JONAS COLLIN (20), der kendte OTTO MØRCH bedre end de fleste gjorde det.

En vurdering af MØRCH's betydning som malakolog er en opgave for en i zoologiens historie kyndig zoolog og er i hovedtrækkene foretaget af C. C. A. GOSCH (21) og senere af RAGNAR SPÄRCK (22), ligesom også HANS SCHLESCH's (23) omtale af denne side af MØRCH's videnskabelige virksomhed kan nævnes. Men en specielle fremstilling ville være af betydelig interesse og hører til fremtidssønskerne. Her skal kun henvises til RAGNAR SPÄRCK's (22) karakteristik af OTTO MØRCH som »en af sin Tids betydeligste Systematikere indenfor Malakologien«. Systematikken var hans styrke. »Formålet med MØRCH's conchyliologiske Studier var fornemmelig at erhverve sig Kjendskab til samtlige Genera og Species for derigjennem at klare deres indbyrdes systematiske Forhold«. Han lagde her særlig vægt på undersøgelsen af dyrenes skaller, medens anatomiske undersøgelser lå ham fjernere. Store forarbejder til et meget omfattende værk: Genera et Species Molluscorum efterlod MØRCH ved sin død (24), dog kun som »forberedende udkast og omfattende Materialsamlinger«, der vanskeligt ville kunne udnyttes af andre (24). Men i årenes løb publicerede MØRCH en meget lang række af malakologiske afhandlinger (25), hvoraf adskillige har værdi den dag i dag (26) både for zoologer og palæontologer.

I OTTO MØRCH's livslange, myreflittige malakologiske museumsarbejde får man et indblik igennem de beretninger om udførte arbejder, som han år for år skrev, og hvoraf en række er bevaret i Zoologisk Museums arkiv (1864—1872). Således bestemte han i januar til juli 1865 »omtrent 1074 Arter« af mollusker hjembragt fra Østen af Galathea-Ekspeditionen.

Under museumsarbejdet krydsedes MØRCH's og dr. BECK's veje endnu

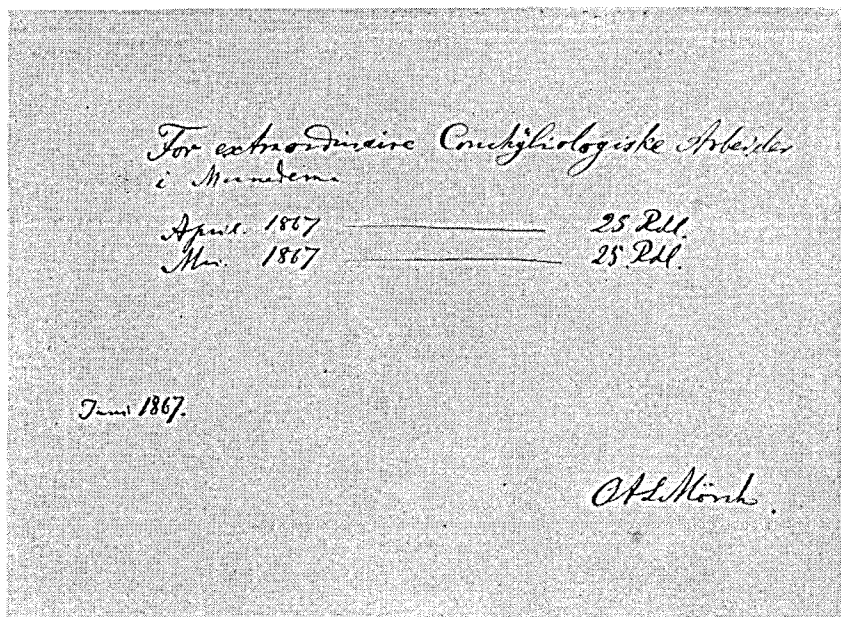

Fig. 2. Mørch's kvittering for ekstraordinære conchyliologiske arbejder i maanederne april-maj 1867 (Zoologisk Museums arkiv)

en sidste gang. I 1867 nævner Mørch i sin beretning om »Conchyliologiske Arbejder udførte i det zoologiske Museum«, at han har »ordnet BECK's efterladte Manuskripter samt de til C. VIII Museum hørende Archivsager« samt »ordnet Dr. BECK's Manuscripter«, og »udenfor Museets Arbeidstid uddraget af Dr. BECK's efterladte MSS (d. v. s. Manuskripter) saadanne Oplysninger der kunne have Værd for Samlingerne«. Desværre synes både dette og meget andet af Mørch's litterære arbejde at være gået tabt, medmindre det engang dukker op under fortsatte arkivstudier.

Sine sparsomme museumsindtægter forøgede Mørch ved ekstraordinært museumsarbejde som det ovenfor nævnte (i april og maj 1867 tjente han herved 50 Rdlr.) og ved andet litterært arbejde. Yderst nøjsom var han i sine livsvaner, dertil ugift hele sit liv, og således blev det ham muligt at erhverve et betydeligt bibliotek. Det blev bortsolgt ved auktion i september 1878, og fortegnelsen (27) omfatter over 2500 numre. Ved flid og nøjsomhed blev han også i stand til at foretage adskillige studierejser til udlandet (28). I det skandinaviske naturforsker møde i Stockholm 1851 deltog Mørch, og i 1850'erne og 1860'erne var han mange gange i Tyskland, Frankrig, Belgien og England, overalt optaget af indsamlinger, museumsstudier og samvær med malakologer, med hvem han vedblev at stå i brevveksling.

Også på udenlandsrejserne var økonomiske vanskeligheder hans tro følgesvend. Fra Paris skriver han (28 a) d. 23. maj 1869 til JAPETUS STEEN-

STRUP: »Næsten en Uge har jeg opholdt mig i Paris, deels fordi jeg ikke har tilstrækkelige Midler til Hjemrejsen, deels for at indlede Forbindelser, især saadanne hvoraf jeg kan have pecuniære Fordele. Prof. DESHAYES vil overtage en Deel af min Samling til Pariser-Museet, der er endnu langt mere tilbage med hensyn til Arter end Universitets-Museet. Opholdet her er mig meget billigt, da jeg alt har nogen Indtægt. Da der alt af indeværende Aar er optaget 50 Rdlr. (2 Maaneder) for at dække mit Honorar for ifjor, er det mig af særdeles Vigtighed at vide, hvor meget der kan arbejdes for Resten af Aaret. Jeg har endnu mange ubetalte Regninger for ifjor, saa at jeg maa see at blive ude, indtil jeg er kommen lidt i forhaanden, da de trykkende og usikre pecuniaire Forhold hjemme kun yderligere ville nedbryde mit Helbred, der forøvrigt nu synes mig fuldkomment restitueret, med undtagelse af nogen Hoste«.

Desværre var alligevel tuberkulosen stadig aktiv. På gentagne rejser til Sydeuropa søgte MØRCH at modarbejde sin tiltagende »brystsyg«, den lungetuberkulose, som i forrige århundrede gjorde så rig en høst iblandt danske naturforskere (29).

Der er bevaret nogle breve fra MØRCH's udenlandsrejser (30), skrevet til vennen JONAS COLLIN og andre, og iblandt MØRCH's breve til COLLIN, når denne var i udlandet, er der et morsomt brev (30a), der viser MØRCH fra en lysere side. JONAS COLLIN var i 1861 på rejse i Italien med digteren H. C. ANDERSEN, det COLLIN'ske hus' protegé og gode ven. Den tidligt døde zoolog P. HELVEG JESPERSEN, har fremdraget adskilligt både interessant og morsomt arkivstof til belysning af H. C. ANDERSEN's indsamling af snegle til JONAS COLLIN (31). Fra Montreux skrev digteren (24. juni 1861) om sin færd med zoologen: »Dvæler jeg ved Skuet af de glimrende Farver i Bjerge og Søer, da glider hans Øie hen ad den gamle Muur eller Klippevæggen for at finde en Snegl eller andet Krybdyr ... Jeg kan saa godt forstaa ham og derfor har han naturligvis altid sin Villie, og Snegle, Firbeen og Skruptudser blive stadigt og dagligt beværtet hos os med kogt Vand eller sat paa Brændeviin og deres Formerelse voxer med hver Dag ud over al Plads i Kuffert og Natsæk« (31).

Ind i dette rejsesceneri fører OTTO MØRCH's brev til JONAS COLLIN (14. maj 1861) (30a). Spøgende skriver han: »Kjære COLLIN! Tak for Deres venlige Brev fra Livorno, jeg havde ikke ventet at De vilde faa Tid paa Deres Reise til at skrive, da jeg ellers nok havde bedet Dem derom. Jeg maa især henlede Deres Opmærksomhed paa *Limaces*, da de ere aldeles forsømte ... Kommer De til Florentz, vil De vist gaa hen og see Museet, der skal være pragtfuldt opstillet, især Conchylierne ... Hermed følger mit Contrafei, jeg beklager at det er mindre heldigt, dog er det et af de allerbedste Exemplarer ... NB Pas godt paa Deres Hjerte. Italienerinderne skulde være i Besiddelse af meget farlige Øine, saa siges der. Jeg er lidt urolig for Dem, men ANDERSEN tænker jeg passer nok paa. Hils GARIBALDI, VICTOR EMANUEL og PAVEN. ligerviis *Aetna*, *Vesuv*, den deilige blaa Himmel, Apelsinerne og alt hvad der er smukt og smager godt. Deres hengivne O. A. L. MØRCH«. Så munter kunne han altså være iblandt venner.

MØRCH havde efterhånden vundet sig et navn som malakolog, og det var derfor selvfølgelig, at man fra *geologisk* side søgte hans bistand i en tid,

da ingen danske fag-palæontologer fandtes. Af MØRCH's arbejdsberetninger (Zoologisk Museums arkiv) ser man, at han arbejdede meget med fossile former. I 1864 har han således »ordnet Forsteningerne 66 Skuffer, deraf udordnet (?) Cephalopoderne, Brachiopoderne og de indenlandske Forsteninger samt Coraller etc. 12 af de store Skuffer med nyere Forsteninger især univalver ere tagne af Brikkerne og omlagte i Æsker samt indsatte paa deres systematiske Plads«. Det var forsteninger, der hidrorte fra CHRISTIAN VIII's samling og nu indordnedes i Universitetsmuseet. I 1865 bestemte han Belemnitterne og reviderede »de ubestemte Ammoniter efter D'ORBIGNY's Palæontologie française«. Og således videre.

Især JOHNSTRUP, men også andre, således RINK (32) og PUGGAARD (33) samarbejdede med MØRCH på det palæontologiske område; her formåede han imidlertid ikke altid at yde et arbejde, som kunne stå fuldtud for kritik, eller som han formåede at føre til ende.

Allerede i 1865 havde MØRCH beskæftiget sig med de islandske Crag-forsteninger (34). Da JOHNSTRUP så i 1871 og 1876 var på Island, foretog denne store indsamling af Crag-forsteninger, som han overdrog til MØRCH at bearbejde (35). Den 15. december 1871 holdt MØRCH i *Naturhistorisk Forening* et foredrag med titlen: »Oversigt over de i den nord-islandske Crag-Dannelse opbevarede Bløddyr-Skaller« (36), ligesom han i *Geological Magazine*, september 1871, offentliggjorde en lille afhandling derom (37) ud fra det synspunkt, at »The fossils of the volcanic Islands of the Atlantic Ocean, St. Helena, Madeira, Teneriffe, and Iceland, have a special interest, as giving dates relative to the supposed Atlantic Continent«. I 1874 holdt MØRCH igen foredrag i *Naturhistorisk Forening* om »Islands Krag-formation« (38). Det var hans hensigt at skrive en større afhandling om dette emne, og arbejdet var så vidt fremskredet, at der var blevet fremstillet 4 kobberstukne tavler, tegnet 1874 af CHR. THORNAM, Galatheaekspeditionens naturhistoriske tegner. Men — som JOHNSTRUP skriver (35): »Døden hindrede ham i at lægge den sidste Haand derpaa«, og afhandlingen blev aldrig fuldført og trykt. Manuskriptet (eller forarbejderne) til Crag-afhandlingen samt kobberpladerne synes at være gået tabt. Af oplaget af prøvetrykkene af de 4 tavler er tavlerne 3—4 også tabt; dog findes der i Mineralogisk Museums arkiv enkelte eksemplarer af disse tavler (35) med tilskrevne fossilnavne. Derimod er Mineralogisk Museum i besiddelse af et ret stort oplag af prøvetryk af tavlerne 1—2; særlig interesserede vil så langt oplaget rækker, kunne rekvirere et eksemplar ved henvendelse til Mineralogisk Museum. De på fig. 4 afbildede fossiler er (35): *Natica Johnstrupi*, *Aporrhais occidentalis*, *Natica Steenstrupi*, *Fusus Lundgreni*, *Natica pomum*, *Fusus costiferus*, *Natica rimalis*, *Fusus Björns-soni*, *Fusus plicosus* (JOHNSTRUP's notater på et af prøvetrykkene).

JOHNSTRUP samarbejdede også med MØRCH på de danske tertiærforsteningers område.

På det skandinaviske naturforsker møde i København (juli 1873) holdt MØRCH foredrag (39) om »*Nye Tertiærforsteninger i Danmark*«. Han begyndte med at nævne, at »Kjendskabet til Brunkulformationen, der først paavistes her i Landet af G. FORCHHAMMER, har i de senere Aar gjort betydelige Fremskridt, idet at det mineralogiske Museum har erholdt flere

C. HALKIER fot.

Fig. 3. *Scala (Opalia) JOHNSTRUPI MØRCH* 1:1 (det af MØRCH beskrevne eksemplar). (39), 280, 297-298.

store Samlinger, dels fra de ældre bekendte Findesteder, dels fra ny opdagede, hvoraf især maa fremhæves Esbjerg (ved Prof. JOHNSTRUP), Aarhus (Prof. ERSLEV) (40), Skyum (Kand. STEENSTRUP) (41)«, Lerlaget ved Gasværket, Albækshoved og Odder (alle ved Prof. JOHNSTRUP). Desuden er der fundet en Mængde løse Tertiærforsteninger ofte saa hyppige, at det tør antages, at Lagene maa ligge eller have ligget i Nærheden«. Skønt undersøgelsen af disse samlinger endnu ikke var tilendebragt, ville MØRCH meddele de foreløbige resultater, idet han nærmere omtalte de fundne faunaer fra 10 forskellige lokaliteter (deriblandt *Vestre Gasværk*) med faststående tertiær samt forsteninger i løse blokke. Han beskrev flere nye arter, deriblandt *Scala (Opalia) JOHNSTRUPI* fra tertiæret ved *Vestre Gasværk*. MØRCH havde til sin rådighed kun et eneste, lidt defekt eksemplar, der (1958) blev genfundet af professor ALFRED ROSENKRANTZ i Mineralogisk Museums studiesamling, hvor det var havnet; for denne bistand bringer jeg her min tak.

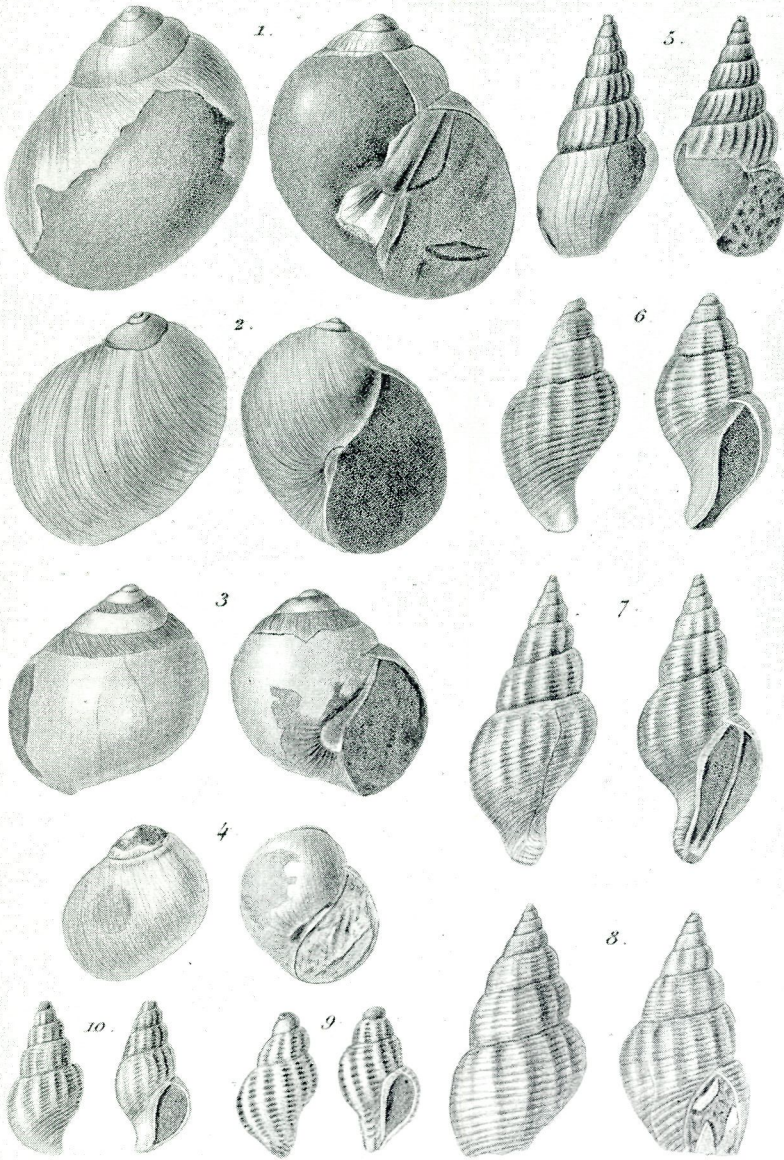
MØRCH anså *Vestre Gasværk*-tertiæret for måske *eoocæn*, dog med visse betænkeligheder (42).

I 1874 blev der igen lejlighed til at studere fossilerne fra lagene ved *Vestre Gasværk*, hvor en ny gasbeholder blev bygget (43), og MØRCH fik mere materiale til undersøgelse. Men på grund af tiltagende sygdom og påfølgende død i 1878 blev det ikke MØRCH, der fuldførte undersøgelsen af faunaen fra *Vestre Gasværk*. Arbejdet overdroges til A. VON KOENEN, der i 1885 udgav sin monografi »Ueber eine Paleocäne Fauna von Kopenhagen« (44).

Allerede i anledning af MØRCH's foredrag på naturforsker mødet i 1873 var der blevet peget på det betænkelige i at sammenblende forsteninger fra faststående lag og fra løse blokke. Docent LUNGGREN understregede »vigten af att skilja mellan hvad som finnas löst och fast« (45), og i senere arbejder af MØRCH gav dette yderligere anledning til kritik. Som tillæg til FR. JOHNSTRUP's afhandling (1876) »Om Grønsandet i Sjælland« (46) publicerede MØRCH en »Fortegnelse over Forsteningerne i Grønsandsdannelsen ved Lellinge« og en »Fortegnelse over Forsteningerne i Kridtformationen paa Bornholm«. Men da J. P. J. RAVN senere tog studiet af Bornholms cretasiske aflejringer op, kasserede han helt MØRCH's faunaliste, idet den indeholder ikke blot kridttidsformer, men også tertiære, som må stamme fra løse blokke på stranden ved Arnager (47), og E. STOLLEY (48) tager ikke mindre kraftigt afstand fra MØRCH's fortegnelse over kridttidsforsteninger fra Bornholm, »die leider noch im Jahre 1889 von JOHNSTRUP unrevidiert wieder voröfentlich wurde«. Også MØRCH's undersøgelse af tertiæret ved Aarhus kritiseredes senere stærkt (49). Han var zoolog, specielt malakolog og har som sådan ydet et godt arbejde; men han manglede visse geologiske forudsætninger.

MØRCH's helbred var skrøbeligt, og lungetuberkulosen, hvoraf han led,

Tav. I

Chr. Thomson del. & sc.

Fig. 4. Provetryk af Mørch's tavle I (islandske Crag-forsteninger).

tog hårdere og hårdere fat. I 1869 og 1870 havde et ophold i Nizza bedret tilstanden for en tid, og MØRCH var fortrøstningsfuld lige til det sidste. »Jeg befinder mig ret vel som alle Brystsyge«, skrev han (50) d. 15. marts 1869 fra Nizza til JONAS COLLIN. »Den 3die var der en Deel Blod i Spytet, men ikke saa meget som første Gang, den 10de ganske lidt«, tilføjede han optimistisk — eller klamrende sig til et håb. Patienter, der led af den snigende »brystsyge« var — og er — ofte meget forhåbningsfulde, især dengang da man vidste så lidt om sygdommen. For eksempel kunne botanikeren BERNHARD KAMPHÖVENER (1813—1846), hårdt medtaget af lungetuberkulose, i 1841 søge et lektorat i mineralogi og botanik i Sorø, og i et brev til professor FORCHHAMMER i denne anledning undskyldte han sin håndskrift, der ikke skyldes skødesløshed, »men at jeg hoster 3—4 Gange i Minuten« (51); få år efter var KAMPHÖVENER død.

I 1877 tog OTTO MØRCH's sygdom en foruroligende vending. Selv mente han, at det var et større anfald af bronchitis og ville søge lindring eller helbredelse ved badene i Ems. Den 20. juli 1877 ansøgte han (52) professor JAPETUS STEENSTRUP om rejsetilladelse og skriver bl. a.: »Nåar jeg har fuldendt nogle conchylologiske Arbejder ved Rhinen, haaber jeg, dersom Tiden tilladet det, at bese nogle Petrefactsamlinger, navnlig i Bonn og derefter i Ems søge at blive af med noget af min Bronchit«. Et par måneder senere (13. september 1877) skriver han (52) igen til professor STEENSTRUP fra Frankfurt, at han syntes, han var i bedring — og fuldt optaget af studier og planer var han. Men det gik stadig ned ad bakke. Endnu engang ville professor JOHNSTRUP benytte MØRCH som malakologisk medarbejder og overdrog ham bearbejdelsen af Fakse kalkbruds snegle og muslinger, og MØRCH tog iøvrigt også denne opgave op, men nåede ikke ud over de forberedende undersøgelser (53); hans kraft var brudt, en indlæggelse på kommunehospitalet blev nødvendig. Herfra skrev MØRCH den 27. december 1877 til »Høivelbaarne Hr. Etatsraad Professor STEENSTRUP« (54): »Min Læge Dr. TRIER har indstændigt raadet mig til at tage til Syden (Nizza) for at gjenvinde mit Helbred. I Henhold hertil tillader jeg mig at anmode Dr. Etatsraaden om Permission indtil Mai Maaned, idet jeg haaber samtidig at kunne virke i Museets Tjeneste«.

En kreds af venner med JONAS COLLIN i spidsen tilvejebragte de nødvendige penge (53) for, ligesom ved tidligere lejligheder, at hjælpe deres syge ven over det for ham uoverkommelige pengespørgsmål.

Den 7. januar 1878 rejste MØRCH til Nizza; om morgenen den 25. januar blev han fundet død i sin seng. Hans broder, overpostmester MØRCH, skrev den 6. februar 1878 til JONAS COLLIN (50), at døden var indtrådt ganske stille. »Aftenen før min Broder døde, var han sammen med de andre Pensionairer i Forsamlingsalen; Kl. 10 gik han i Seng, og da Tjeneren næste Morgen kom med Frokosten, fandtes han liggende død i Sengen, paa Siden og uden Tegn paa Dødskamp«. Resten af de penge, som MØRCH's venner havde sammenskudt til hans rejse, blev efter aftale med disse brugt til at trykke COLLIN's mindeskraft og til litografiet (fig. 1) af O. A. L. MØRCH (50); til at rejse en sten på hans grav, som vistnok er i Nizza, kunne pengene ikke slå til. COLLIN skrev en nekrolog i datidens fornemme tidsskrift ILLUSTRERET TIDENDE (26. maj 1878) og udgav den senere sær-

skilt. I udenlandske fagtidsskrifter (55) kom der nekrologer over denne fremragende autodidakt og særprægede, stilfærdige, mildt dømmende personlighed, som havde haft malakologien til sit livs centrale opgave og sin ensomme tilværelse stadige glæde. Mange udenlandske videnskabelige selskaber havde gjort MØRCH til medlem, og universitetet i Göttingen havde i 1868 tildelt ham doktorgraden *honoris causa*, medens Københavns Universitet og de førende naturforskere intet gjorde for ham; en rolle har det vel her spillet, at MØRCH i hine den bitre zoologstrids tider ikke var JAPETUS STEENSTRUP-tilhænger, men havde sine venner i J. C. SCHIØDTE's kreds (JONAS COLLIN, RUDOLPH BERGH, der var hans læge (56), og flere).

MØRCH's venner savnede ham. En af disse, JONAS COLLIN, karakteriserede ham med disse ord: »Mørch har ikke gjort Epoche i Videnskaben eller leveret store, reformerende Arbejder. Han har i beskeden Stilhed arbejdet med Kjærlighed og Alvor paa den Opgave, der var stillet ham, og han har udrettet meget for den«. Det er stort, når dette med sandhed kan siges om en mand.

HENVISNINGER

1. PINHOLT, VILHELM: Sandflugtskommissær, Kammerraad CARL CHRISTIAN ANDRESEN (Tidsskr. f. Skovvæsen 15. Række B (1903-1904), 149 f.).
2. ANDRESEN, C. C.: Om Klitformationen og Klittens Behandling og Bestyrelse (1861).
3. ANDRESEN, C. C.: Brev 20.5. 1841 til FORCHHAMMER (Mineralogisk Museums Arkiv).
4. GARBOE, AXEL: Docent TH. HOFF (1822-1882). Fra Livet i Universitetets gamle Mineralogiske Museum. (Medd. D.G.F. 13 (1947), 238 f.).
5. KORNERUP, ELSE: Graf EDOUARD ROMEO VARGAS, CARL GROSSE. Eine Untersuchung seiner Identität (1954).
6. GARBOE, AXEL: Usædvanlige Skæbner i dansk Geologis og Mineralogis Historie (Naturens Verden (1955), 131 f.).
7. THORODDSEN, TH. i: Mindeskrift i Anledning af Hundreåret for JAPETUS STEENSTRUP's Fødsel I (1914), 8 f.
8. Mineralogisk Museums Arkiv (H. 2 B 3).
9. Mineralogisk Museums Arkiv (Breve til Modtagelsesprotokollen 1895-1901).
10. Mineralogisk Museums Arkiv (H 2 A.).
11. Således i en lille afhandling (Mineralogisk Museums Sætryksamling) med titlen: *Essai d'une nomenclature et classification des roches d'après leurs caractères chimiques, minéralogiques et géologiques* (Bruxelles 1845).
12. GARBOE, AXEL: THOMAS BARTHOLIN. Et Bidrag til dansk Natur- og Lægevidenskabs Historie i det 17. Aarhundrede I (1949), 11 f. (Acta historica scientiarum naturalium et medicinalium. Edidit Bibliotheca Universitatis Hafniensis. Vol. 5).
13. COLLIN, JONAS: Konchyliologen OTTO ANDREAS LOWSON MØRCH. En biografisk Skizze. Med den Afdødes Portræt og en Fortegnelse over hans literære Arbejder (1878). Først trykt i *Illustreret Tidende* d. 26. maj 1878.
14. ANDERSEN, H. C.: Mit Livs Æventyr II (1951), 227.
15. CHRISTENSEN, CARL: Den danske Botaniks Historie I (1924-26), 196 f.
- 15a. Festskrift i Anledning af Den Naturhistoriske Forenings Bestaaen fra 1833-1883 (1890) Bilag I.
16. HJORTH-NIELSEN, H. i: Dansk biogr. Leksikon XVI (1939), 480.
- 16a. LANGE, AXEL i: Dansk biogr. Leksikon XVI (1939), 483.
17. BECK, HENR.: Notes on the Geology of Denmark (Proceedings of the Geological Society of London. Vol. II No. 43 (1835-1836) pg. 217-220). I 1917 udgav AD. CLÉMENT en kommenteret dansk oversættelse (*Bemærkninger om Danmarks Geologi*).

18. PETERSEN, O. G.: Hyggelige Timer hos den gamle Naturforsker (Soraner-Bladet 5. Årg., 1920, Nr. 2).
- 18a. Ny kgl. Samling 3460, 4° (Det kgl. Bibliotek, deponeret i Zoologisk Museums arkiv).
19. Den COLLINSKE Brevsamling XXXVIII 1 (Det kgl. Bibliotek) — cfr. JONAS COLLIN: Konchylologen O. A. L. MØRCH (1878), 16.
20. COLLIN, JONAS: Konchylologen O. A. L. MØRCH (1878), 15.
21. GOSCH, C. C. A.: Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur II 2 (1875), 451 f., III 483.
22. Dansk biografisk Leksikon XVI (1939) 480 f.
23. SCHLESCH, HANS: OTTO ANDREAS LOWSON MØRCH (1828—1878) (Archiv für Molluskenkunde 75 (1943), 214 f.).
24. COLLIN, JONAS: O. A. L. MØRCH (1878), 17. Foruden de optegnelser af zoologisk art (mollusker, serpulidestudier) som findes i Zoologisk Museums Arkiv findes der i Mineralogisk Museums Arkiv et antal pakker med lignende optegnelser og småtegninger af MØRCH, men også i dette tilfælde kun foreløbige udkast.
25. Bibliografi hos GOSCH (21) og i COLLIN's biografi (13), optrykt hos H. SCHLESCH (23).
26. Det kan nævnes, at der anføres 16 afhandlinger af MØRCH i: W. WENZ: Gastropoda (1938—1944), Bd. 6, Teil 1 af: Handbuch der Paläozoologie. Hrsg. von O. H. SCHINDEWOLF.
27. Fortegnelse over afdøde Dr. phil. O. A. L. MØRCH's efterladte Naturvidenskabelige Bogsamling, bestaaende fornemmelig af Værker om Bløddyrene, samt Separataftryk af den Afdødes Skrifter og efterladte Manuskripter over Bløddyrene etc. (Kbh. 1878).
28. Disse nævnes af COLLIN, JONAS: O. A. L. MØRCH (1878), 8 f.
- 28a. Ny kgl. Samling 3460, 4° (Det kgl. Bibliotek, deponeret i Zoologisk Museums arkiv).
29. GARBOE, AXEL: Tuberkulosens Ansigt i dansk Naturvidenskabs Historie (Natures Verden (1947), 168 f.).
30. Den COLLINSKE Brevsamling (Det kgl. Bibliotek, København) og Ny Kgl. Samling 3460, 4°.
- 30a. Den COLLINSKE Brevsamling.
31. JESPERSEN, P. HELWEG: Da. H. C. ANDERSEN samlede Snegle til JONAS COLLIN (Dyr i Natur og Museum 1945—46 (1947), 87 f.).
32. RINK, H.: Udsigt over Nordgrønlands Geognosi (1853), 96 f. (i: Vidensk. Selsk. Skrifter 5. R. natuv. math. Afd. Bd. 3, 96).
33. PUGGAARD, C.: Description géologique de la peninsula de Sorrento (Bull. de la Soc. Géol. de France, 2. sér. t. 14 '1857).
34. Beretning om museumsarbejder aug.—dec. 1865 (Zoologisk Museums arkiv).
35. JOHNSTRUP's notater i Mineralogisk Museums Arkiv (I, 20).
36. Vidensk. Meddel. Naturh. Forening (1871) III.
37. MØRCH, O. A. L.: On the Mollusca of the Crag-Formation of Iceland (Geol. Mag. Vol. VIII No. 9 1871, p. 1—10).
38. Vidensk. Medd. Naturh. Foren. (1874), p. I.
39. Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskeres 11te Møde i Kjøbenhavn fra den 3die til den 9de Juli 1873 (1874), 274 f.
40. EDOUARD ERSLEV (1824—1892) var til 1871 overlærer ved Aarhus Kathedralskole. Titulær Professor. Stifter af Det kgl. danske geografiske Selskab.
41. K. J. V. STEENSTRUP (1842—1913), dengang assistent ved Mineralogisk Museum.
42. Forhandl. skandinav. Naturf. 11. møde. 1873 (1874), 280.
43. ROSENKRANTZ, ALFR.: Den paleocæne Lagerie ved Vestre Gasværk (1930) (Medd. Dansk geol. F. bind 7: 371 f.).
44. Abhandl. d. k. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen 32, 1885. A. VON KOENEN's breve herom til F. JOHNSTRUP findes i Mineralogisk Museums arkiv. (R. a. 4).
45. Forhandl. skandinav. Naturf. møde (1873), 298.
46. Videnskabelige medd. fra Naturh. Foren. i Kbh. 1876 (1876—1877), 24 f.
47. Videnskaberens Selskabs Skrifter, nat. math. Afd. 6. R. XI (1903) 76, 259, 361.

48. STOLLEY, E.: Bemerkungen über die obere Kreide etc. (Arch. für Anthropologie u. Geol. Schleswig-Holsteins I. (1896) 169).
49. VON KOENEN, A.: Ueber das Mittel-Oligocæn von Aarhus in Jütland (Zeitschr. d. deutschen Geol. Gesellsch. 1886. (Cfr. RAVN, J. P. J.: Nogle Bemærkninger om danske Tertiæraflejringers Alder. Medd. dansk geol. F. (1) nr. 4).
50. Den Collinske Brevsamling. (Det kgl. Bibliotek).
51. Mineralogisk Museums Arkiv. (Breve til Forchhammer).
52. Brev 20. juli 1877 til Japetus Steenstrup. (Ny kgl. Samling 3460, 4°, Det kgl. Bibliotek, deponeret i Zoologisk Museums arkiv).
53. COLLIN, JONAS. O. A. L. Mørch (1878), 18.
54. Ny kgl. Samling. 3460, 4°.
55. Malakozoologische Blätter (1878) 92 f. (af LOUIS PFEIFFER) og Journal de Conchyliologie 2 7 (1879), 90 f.
56. Den 13. Decbr. 1869 skrev MØRCH fra Nizza til JONAS COLLIN (Kgl. Bibliotek, Collinske brevsamling): »Til Dr. BERGH skal jeg skrive, saasnt jeg er begyndt med Pillerne og kan mærke Virkning».

RESUMÉ

OTTO ANDREAS LOWSON MØRCH (1828—1878) er en af de lidet kendte danske naturforskere, der fortjener at drages frem af den voksende glemsel. Han »gjorde ikke Epoke i Videnskaben og levnede ikke store reformerende arbejder. Han har i beskeden stilhed arbejdet med Kjærlighed og Alvor paa den Opgave, der var stillet ham, og han har udrettet meget for den, skrev MØRCH's ven, zoologen JONAS COLLIN ved hans død i Nizza (1878) som følge af en svær lungetuberkulose.

Økonomisk trange kår og en øjenlidelse hindrede OTTO MØRCH i at fuldføre en universitetsuddannelse. Han blev en lidenskabelig malakologisk samler og systematiker og har på dette område ydet en indsats og præsteret et omfattende forfatter-skab af blivende videnskabelig værdi. — Fra geologisk side (især professor FR. JOHNSTRUP) blev der gjort brug af MØRCH's malakologiske viden, idet han fik til opgave at bearbejde tertiære og cretaciske fossiler fra Danmark og Island. Denne del af MØRCH's videnskabelige arbejde er den mindst værdifulde, idet han ikke tog de nødvendige stratigrafiske hensyn. Et større arbejde om Islands Crag-forsteninger blev efterladt ufuldendt, da MØRCH døde (1878). Af de fremstillede prøvetryk af tavlerne dertil findes et oplag af tavle 1—2 i Mineralogisk Museum og vil, så langt oplaget rækker, kunne rekvireres af interesserede. — Gennem MØRCH's brevveksling med JONAS COLLIN, der rejste med digteren H. C. ANDERSEN i Sydeuropa, får man et lille indblik i hans sky væsen, som han dog kunne stryge af sig i gode venners kreds og blive helt spøgøfuld. MØRCH var hele sit liv igennem en dårligt lønnet og ikke synderlig anset assistent ved Zoologisk Museum hos professor JAPETUS STEENSTRUP, på hvis parti han ikke stod i den bitre STEENSTRUP-SCHJØDTE-strid.